

УДК 351.822

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Філіпенко Т.В., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Донецького державного університету управління

В статье рассмотрены проблемы формирования эффективной валютной политики, предлагается применение механизма долгосрочного прогнозирования ситуации на денежно-кредитном рынке и разработка концептуальных основ валютной политики.

In the article the problems of formation of effective monetary policy, it is proposed application of the mechanism of long-term forecasting of the situation on the monetary-credit market and developing the conceptual framework for monetary policy.

У статті розглянуті питання формування ефективної валютної політики, пропонується застосування механізму довгострокового прогнозування ситуації на грошово-кредитному ринку і розробка концептуальних засад валютної політики.

Ключові слова: валютна політика, курсова політика, грошово-кредитна політика, грошова стабілізація, валютна безпека, валютний курс.

Актуальність теми. На сучасному етапі для України формування ефективної валютної політики набирає актуального й важливого значення, оскільки від неї значною мірою залежить не тільки розвиток ринкових

відносин і розширення зовнішньоекономічних стосунків, але і забезпечення економічної безпеки держави в цілому.

Свій внесок у дослідження окремих питань формування валютної політики внесли такі українські науковці, як Л. Кравченко, С. Макуха, А. Мороз, С. Половко, М. Пуховкіна, М. Савлук, О. Северин та інші. Але важливість валютної політики в економічному житті держави вимагає розробки концептуальних засад її подальшого розвитку. На жаль в Україні не має загальної концепції валютної політики, в той час як інші країни приділяють цьому питанню достатньо серйозну увагу.

Мета статті полягає у визначенні місця валютної політики в загальноекономічній політиці держави та розробці концептуальних засад її подальшого розвитку.

Викладення матеріалів основного дослідження. Валютна політика – це частина загальноекономічної політики і являє собою комплекс здійснюваних державою економічних, організаційних та правових заходів у сфері валютних відносин з метою реалізації стратегічних завдань розвитку національної економіки [1, С. 471]. Валютна політика спрямована на досягнення головних цілей економічної політики держави: забезпечити усталеність економічного росту; підтримати рівновагу платіжного балансу; стримати ріст інфляції і т.ін.

У міжнародній валютній політиці переплітаються дві протилежні тенденції: координація дій країн, пошук спільних шляхів рішення валютних проблем; розбіжності в силу прагнення кожної країни одержати переваги за рахунок інших, нав'язати їм свою волю.

У цьому зв'язку використовуються девальвація і ревальвація, множинність режимів валютних курсів, валютна інтервенція, валютний демпінг, валютні угруповання, валютна інтеграція.

Основи валютної політики України закладені в Конституції України, яка у статті 99 визначає необхідність забезпечення стабільності національної грошової одиниці [2].

Стійкість національної валюти, її конвертованість визнається неодмінним атрибутом фінансової безпеки будь-якої країни й статтею 6 Закону України «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 р. передбачається, що Україна на своїй території самостійно організує банківську справу і грошовий обіг, за допомогою Національного банку України нагромаджує валютні запаси для валютного забезпечення та повної зовнішньої конвертованості національної грошової одиниці [3].

Слід зазначити, що найбільша загроза стабільності грошей лежить у площині грошово-кредитної політики, яка вимагає високої компетентності, що не терпить волюнтаристичного втручання й зовнішнього тиску. Ми ж сьогодні ще не досягли відповідного рівня управлінської культури. Треба визнати, що на стан економіки країни впливають різні причини. Багато з яких перебувають за межами грошово-кредитної політики. Однак й остання навряд чи може претендувати на послідовну коректність. Вона не була збалансованою, стратегічно зваженою, розвивалася головним чином на принципах оперативного реагування, а отже, не працювала на перспективу. Протиріччя в грошовій сфері значною мірою викликані саме цим.

Були допущені грубі помилки при виході з рубльової зони. У наслідок Росія висунула до української сторони досить сумнівний, в якості державного боргу, позов – 2,5 млрд. дол., що був визнаний. Крім того, Україна занадто пізно провела грошову реформу – останньою серед пострадянських країн. Держави Балтії ввели власні грошові одиниці відразу ж після виходу з СРСР – у 1992 році; Киргизія, Молдова, Азербайджан, Грузія, Казахстан, Узбекистан і Білорусь – у 1993 році. У липні 1993 року була проведена грошова реформа в Російській Федерації. В українській же економіці протягом п'яти років (до вересня 1996 року)

обертався купоно-карбованець – квазігрошова одиниця, що фактично не виконувала ні однієї з функцій грошей. І це відбувалося в умовах відкритості економіки, розгортання приватизаційних процесів, інших структурних перетворень. Причина полягає у відсутності стратегічного бачення суті проблеми.

Цікавим, з цієї точки зору, є досвід європейських країн. Так, глибокі економічні перетворення в післявоєнній Німеччині почалися зі знаменитої грошової реформи Л. Ерхарда (1948 рік). Там діяв принцип: грошова реформа – основний інструмент економічної стабілізації. Таким же шляхом пішли й в інших країнах Західної Європи, де в перші післявоєнні роки були проведені 24 грошові реформи, що стали своєрідною платформою економічного відродження. Варто підкреслити, що й НЕП у колишньому Радянському Союзі також починався із глибокої грошової реформи 1922-1924 років. В Україні ж, після отримання незалежності, застосували протилежну концепцію: спочатку загальна економічна стабілізація, а потім грошова реформа. Це була деструктивна по своїй суті позиція НБУ. І тому значну частку економічних втрат того періоду можна віднести на рахунок несвоєчасного проведення грошової реформи.

З іншого боку, негативно позначилося на грошовому ринку використання протягом тривалого часу практики прямого емісійного обслуговування дефіциту державного бюджету. І це робилося в умовах законодавчо певної незалежності Національного банку, заборони емісійного фінансування бюджету. Звичайно, був тиск на банк із боку Уряду й Верховної Ради.

Негативний досвід необхідно враховувати для забезпечення надійної грошової стабілізації в майбутньому та при формуванні концептуальних засад грошової та валютної політики країни.

Як зазначається у Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки, реформи в Україні повинні бути спрямовані на побудову сучасної, стійкої, відкритої і конкурентоспроможної у світовому масштабі економіки, формування професійної й ефективної системи державного управління, і зрештою – на підвищення добробуту українських громадян [4].

У Програмі зазначається, що безпосереднім поштовхом до кризи фінансової системи в Україні стало різке зниження курсу національної валюти (на 40%) за наявності високої частки кредитів в іноземній валюті в загальному кредитному портфелі банків, доповнене високим інфляційним тиском. Серед основних причин цих проблем визнається утримання фіксованого курсу гривні протягом тривалого періоду (до травня 2008 р.).

З метою реформування фінансового сектора й підвищення його спроможності забезпечувати стійке зростання економіки України вважається за необхідне забезпечити низький рівень інфляції разом із забезпеченням гнучкого валютного курсу. Індикаторами успіху визнається досягнення рівня інфляції у 5-6% до 2014 р. та відсутність різких стрибків курсу гривні в 2011 – 2014 рр. Цьому може сприяти прийняття Закону «Про валютне регулювання і валютний контроль», хоча в означеній Програмі економічних реформ України на 2010 – 2014 рр. у переліку необхідних змін нормативно-правових актів та прийняття законопроектів це не передбачено.

Відповідно до Конституції України, Рада Національного банку України визначає основи грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням [2]. Заставою тому є реальна незалежність НБУ, що затвердилася в останні роки. Політика стійкої грошової одиниці й надалі повинна бути визначальним атрибутом зміцнення позицій національного ринку, його інвестиційної привабливості, ефективним способом підвищення конкурентоспроможності вітчизняного

товаровиробника й модернізації економіки, головною гарантією припинення витоку капіталу, зростання реальних доходів населення.

Існує декілька ключових позицій, що визначають грошову стабілізацію не тільки в короткостроковій, але і в довгостроковій перспективі. Це перш за все курсова політика. Необхідна суттєва лібералізація валютного ринку, підтримання плаваючого валютного курсу, який повинен визначатися взаємодією ринкових факторів, вільних від адміністративних обмежень. Такий валютний режим збалансовує реальний попит на іноземну валюту з її пропозицією, урівноважує торговий баланс, сприяє економічному зростанню.

Дієвість грошово-кредитної політики визначається спроможністю Національного банку регулювати грошові потоки та структуру грошового ринку. Тому необхідне зміцнення банківської системи, подолання розриву між комерційними банками і реальною економікою, залучення банків до реалізації нової економічної стратегії.

Це потребує посилення ролі Національного банку України і відчутно підвищує вимоги до нього. Уряд і НБУ повинні забезпечити реалізацію Комплексної програми реформування вітчизняної банківської системи згідно зі стандартами ЄС.

Основна увага має зосереджуватися на забезпеченні стійкості та надійності банківської системи, посиленні її концентрації, активному залученні в банківську сферу іноземного капіталу, у т. ч. країн-членів ЄС, значному розширенні механізмів довгострокового кредитування та інструментарію банківських послуг. Необхідна достатня і надійна правова база діяльності банківських інституцій, посилення конкуренції між ними, удосконалення механізмів банківського нагляду.

Валютна політика в Україні є складовою загальної грошово-кредитної політики. В Основних засадах грошово-кредитної політики на 2011 рік визначено комплекс змінних індикаторів фінансової сфери та

систему заходів монетарної політики, спрямованих на забезпечення стабільності національної грошової одиниці, сприяння відновленню економіки та стійкості банківської системи [5]. В цьому документі зазначається, що досягнення стабільності грошової одиниці є головним підґрунтям реалізації стратегічних цілей економічного розвитку країни – відновлення економічного зростання на засадах модернізації та інноваційного розвитку, побудова сучасної стійкої відкритої й конкурентоспроможної економіки та підвищення добробуту населення.

Валютно-курсова політика передбачає поетапне пом'якшення регуляторних обмежень та поступове підвищення курсової гнучкості гривні в міру відновлення фінансової системи країни, нівелювання диспропорцій платіжного балансу, сталого розвитку валютного ринку та стійкого зростання попиту на національну валюту. При цьому Національний банк повинен враховувати необхідність упередження різких коливань обмінного курсу гривні, прогнозована динаміка якого в значній мірі забезпечується завдяки стабілізаційним можливостям міжнародних резервів.

Взагалі, валютна політика України спрямована на поступову лібералізацію правил роботи на валютному ринку з подальшим приведенням чинного законодавства у відповідність до стандартів країн ЄС та міжнародних організацій, з якими Україна має домовленості про співпрацю. Пріоритетність інтеграції України в ЄС не повинна вступати у протиріччя з іншими стратегічними напрямками зовнішньополітичної та економічної діяльності держави. Зберігають своє значення розвиток та поглиблення взаємовигідних зв'язків з Росією. Так само велика увага має приділятися співробітництву з США, відносинам з країнами СНД, Центральної та Південно-Східної Європи, інших регіонів світу.

Однак, ураховуючи подальше поглиблення процесів реформування економіки України з можливим виникненням певних дестабілізаційних

явищ, система валютного регулювання має зберігати надалі ті елементи, які посилюють її надійність. У зв'язку з чим, необхідно запровадити механізм довгострокового прогнозування ситуації на грошово-кредитному ринку і розробки концептуальних засад валютної політики.

Прикладом може служити Росія, де в 1999 році провідними російськими банками й організаціями-учасниками валютного ринку з метою розвитку валютного ринку була створена Національна валютна асоціація (НВА). Проблеми формування валютної політики в Росії і лібералізації валютного законодавства є об'єктом самої пильної уваги Експертної ради НВА, до складу якої входять відомі фахівці з валютного ринку – як вчені, так і практики.

Концептуальними основами валютної політики України повинно стати формування оптимального курсу гривні, що передбачає реалізацію комплексу заходів, які забезпечать: посилення довіри вітчизняних підприємців і громадян до власної національної грошової одиниці; підвищення попиту на неї з боку іноземних учасників валютного обігу; подолання локального статусу гривні. Отже, головною метою концептуальних засад валютної політики держави повинно бути забезпечення стабільності національної грошової одиниці та валютної безпеки країни. У якості концептуальних необхідно вважати правові, організаційні, монетарні та немонетарні засади валютної політики (рис. 1).

I етап концепції валютної політики держави повинен передбачати створення законодавчої основи функціонування валютного ринку, а саме прийняття Закону України «Про валютне регулювання і валютний контроль», в якому необхідно детально визначити види валютних операцій в Україні, правовий режим їх здійснення, правовий статус осіб, які здійснюють операції з валютними цінностями; уникнути дублювання правового регулювання одних і тих же відносин та невизначеності

правового регулювання інших; визначити компетенцію усіх органів, які здійснюють державне управління в сфері валютних правовідносин.

II етап концепції має вирішувати організаційні питання створення досконалого механізму взаємодії органів валютного регулювання і контролю між собою та з правоохоронними органами під час практичної реалізації валютної політики держави.

III етап повинен в повному обсязі задіяти всі монетарні та немонетарні інструменти реалізації концептуальних засад валютної політики держави.

Рис. 1. Концептуальні засади валютної політики держави

Серед монетарних інструментів реалізації концептуальних засад валютної політики держави головними є:

- дедоларизація економіки;

- диверсифікація золотовалютних резервів;
- прогнозованість валютних інтервенцій;
- перехід до інфляційного таргетування;
- розширення методів страхування валютних ризиків;
- удосконалення правил роботи учасників валютного ринку та дотримання чітких принципів і процедур;
 - поетапне зняття валютних обмежень та лібералізація валютного ринку;
 - створення та постійне поліпшення механізмів хеджування валютних ризиків;
 - посилення роботи з моніторингу валютних ризиків;
 - застосування пруденційних процедур для упередження валютних ризиків та недопущення формування інших дисбалансів, пов'язаних із здійсненням операцій капітального характеру в іноземній валюті;
 - удосконалення механізмів контролю та протидії валютним злочинам і правопорушенням;
 - оптимізації механізмів взаємозв'язку між попитом на національну та іноземну валюту, яка має передбачати спрямування гривневих потоків насамперед у реальний сектор економіки, вагомими важелями чого мають виступати інструменти фінансової політики.

До немонетарних інструментів реалізації валютної концепції належать наступні:

- збереження політики бездефіцитного й разом з тим збалансованого бюджету, тому що бездефіцитний бюджет – не тільки основа стабільності гривни, але й головний інструмент зниження боргового навантаження на економіку;

- відчутне зниження податкового тягаря, у зв'язку з тим що податкова складова в структурі витрат і в ціновій динаміці надзвичайно висока;

- створення ефективного антимонопольного конкурентного середовища;

- детінізація української економіки й ін.

Отже, тільки комплексний підхід може забезпечити дієвість валютної концепції та стабілізацію грошової одиниці.

Розробка і впровадження концептуальних засад валютної політики України повинно здійснюватися при обов'язковій участі представників Національного банку, Міністерства фінансів, Міністерства економічного розвитку і торгівлі, Міністерства закордонних справ, Державної податкової служби, Державної митної служби, а також провідних науковців країни.

Для координації зусиль по розробці Концепції і її подальшої реалізації доцільно створити Координаційну валютно-фінансову раду при Президентові України, що могла б забезпечити проведення єдиної й збалансованої грошово-кредитної, валютної й фінансової політики, як складової державної політики України.

Валютна політика, як частина загальноекономічної політики, покликана шляхом регулювання курсу гривні, валютних операцій, діяльності валютного ринку сприяти:

- раціональному переливу капіталів між різними сегментами фінансового ринку й реальним сектором для досягнення відтворювальної єдності;

- розширенню експортної діяльності, забезпеченню її рентабельності;

- розвитку конкуренції на внутрішньому ринку за рахунок імпорту, стимулювання процесу імпортозаміщення;

- акумуляції іноземної валюти для фінансового забезпечення реалізації державних пріоритетів – виплати зовнішнього боргу, формування золотовалютних резервів країни;

- припливу продуктивного іноземного капіталу для модернізації й технологічного переозброєння вітчизняної промисловості, впровадження сучасних методів організації й управління виробництвом;

- виходу гривні на світову арену.

Виходячи з перспектив курсоутворення національної валюти України, валютну лібералізацію в нашій країні доцільно здійснювати поетапно, виходячи із чітко сформульованих цілей проведення кожного заходу щодо зняття обмежень на валютні операції з урахуванням поточного стану економіки й зобов'язань по погашенню зовнішнього боргу. Рішучі заходи по лібералізації валютного ринку можливі тільки тоді, коли досягнуті реальні успіхи в економіці, стали стійкими темпи економічного росту, радикально покращився підприємницький й інвестиційний клімат.

У найближчій перспективі доцільно здійснити валютну лібералізацію, що стимулює приплив іноземних інвестицій, у тому числі продовжити лібералізацію валютного ринку для нерезидентів (спрощення порядку використання коштів з рахунків в іноземній валюті, зняття обмежень на репатріацію доходу від інвестицій у вигляді дивідендів по акціям і купонам по облігаціям й ін.).

Висновки. Реалізація концептуальних засад валютної політики спрямована на корегування валютного режиму так, щоб він, з одного боку, забезпечував реальну конвертованість гривні по поточних операціях, а з іншого боку – зберігав державний контроль за рухом капіталів. Для цього валютний механізм повинен:

- забезпечити вільний обмін гривні на іноземні валюти в рамках достовірних зовнішньоекономічних операцій поточного характеру;

– залишати в зоні адміністративного регулювання всі інші валютно-обмінні операції, що не відповідають характеру зовнішньоекономічних;

– установлювати для нерезидентів такі ж умови взаємної конвертованості валюти, як для українських учасників;

– підтримувати на необхідному рівні постачання валютного ринку ресурсами в іноземній валюті й поповнення ними державних валютних резервів, зберігши із цією метою на доступну для огляду перспективу, норму обов'язкового продажу експортного виторгу.

Кінцевим підсумком реалізації такого курсу повинно з'явитися перетворення гривні в суверенну, тверду валюту, що адекватно виконує всі функції грошей на території України і за кордоном.

Література:

1. Центральний банк та грошово-кредитна політика: підручник / [А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін.] ; за ред. д.е.н., проф. А. М. Мороза і к.е.н., доц. М. Ф. Пуховкіної. – К. : КНЕУ, 2005. – 556 с.

2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

3. Про економічну самостійність Української РСР: Закон України від 03.08.1990 № 142-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 34. – Ст. 499.

4. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dt.ua/img/st_img/2010/800/Programa_reform_FINAL_1.pdf.

5. Основні засади грошово-кредитної політики на 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zn.ua/img/st_img/osnowni-zasadi2011.doc.pdf.

